

BÖLÜM 36

I-MARDİN'DE YERİNDEN YÖNETİM

1-Mardin'de Yerel Meclisli Yönetim Anlayışı

Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik yönetim anlayışında, yerel güçlerin yönetime katılımı belirli bir kurala bağlı olmasa da, en azından danışma düzeyinde mevcuttu. **Tanzimat Dönemi** ile birlikte bu durum, merkeziyetçi bir yapıyı hedefleyen reformlarla şekillenmeye başlamıştır.

Tanzimat döneminde oluşturulan meclisli yönetimin ilk uygulama alanı, **iltizam usulünün kaldırılmasıyla** oluşturulan **muhassıllık (İhtisas) meclisleriydi**. Bu meclisler, vergileri tahsil eden memurlardan oluşuyordu. Ancak bu meclislerin faaliyetleri, merkeziyetçilik ilkesiyle çelişmesi ve yeterli altyapının bulunmaması nedeniyle 1842 yılında yeniden iltizam sistemine dönülmesine yol açmıştır.

Muhassıllık meclislerinin kaldırılmasından sonra “**Memleket Meclisleri**” adı altında yeni bir meclis oluşturuldu. Bu meclisler de 1849 yılında kaldırıldı. Yerlerine eyaletlerde “**Eyalet Meclisleri**”, kazalarda ise “**Küçük Meclisler**” kurulmasına karar verildi.

1864 ve 1871 **Vilayet Nizamnameleri** ile ülke yönetimi, meclisli yönetimin egemen olduğu yeni anlayış çerçevesinde yeniden düzenlenmiştir. Vali, en üst düzeyde hükümeti temsil eden ve çeşitli birimlerin hizmetlerini denetleyen bir görevliydi. Defterdar, mektupçu, zabıta amiri, ticaret ve ziraat memurları valinin denetim ve emri altında çalışıyorlardı. Ancak bu görevliler ayrı nezaretler tarafından atanmaktaydı ve görevlerini kendileri planlayıp yürütüyorlardı. Memleket meclislerinden beklenen sonuçların alınamaması üzerine “**Vilayet İdare Meclisleri**” kuruldu. Tanzimat öncesi valilerin sert ve katı bir yönetim sergilemelerine karşın, yeni seçilen valiler; toleranslı ve demokrat olmaya zorlayan önemli bir etkendi. [1]

Vilayet idare meclisinin görevleri, maliye, bayındırlık ve miri (Hazineye ait mallar) konularda görüşme ve karar organıydı. Suç işleyen devlet memurlarının

yargılanması da meclisin görevleri arasındaydı. Zaptiye askerlerinin yönetilmesi, olağanüstü durumlarda düzenli asker ihtiyacının karşılanması, livalar arasında yol yapımı gibi halkın medeni ve müşterek tüm ihtiyaçlarına cevap veren görevlere sahipti. Vilayet İdare Meclisi'nin başkanlığını vali yapardı. Bu meclisler, doğal (Aza-ı Tabiîye) ve seçilmiş (Aza-i Müntehaber) üyelerden oluşuyordu.

2-Mardin'de İdare Meclisi

Vilayetlerin alt birimi olan **livalarda** (1876'dan sonra **sancak**), mutasarrıfın başkanlığında **“Liva/Sancak İdare Meclisleri”** oluşturulmuştur. İdare meclisleri doğal ve seçilmiş üyelerden oluşmaktaydı. Naib, muhasebe müdürü, tahrirat müdürü, müftü ve gayrimüslimlerin dini önderleri meclisin doğal azalarıydı. Halk tarafından seçilen ikisi Müslüman, ikisi gayrimüslim olmak üzere dört azadan oluşmaktaydı. Bu meclisler haftanın belirli bir gününde toplanır, sancakla ilgili medeni ve müşterek ihtiyaçların yanı sıra güvenlik konuları da gündemin önemli bir bölümünü teşkil ederdi. 1876 yılında Mardin İdare Meclisinde ruhani temsilci bulunduran cemaatler; **Katolikler (Ermeni), Keldaniler, Süryani Katolikler, Süryani Kadimler ve Protestanlardır.**

3-Adli Meclisler

Tanzimat öncesinde Osmanlı Devleti'nde hukuki işlere **Şer'i Mahkemeler** bakmaktaydı. Şer'i mahkemeler dışında gayrimüslim cemaat mahkemeleri, kendi cemaatlerinin sadece özel hukuk kapsamındaki miras, nikâh ve vesayete ait hukuki işleri çözmek gibi görevlere sahipti. 1875 yılında yapılan düzenlemeler ile Adalet Bakanlığı bünyesinde yukarıda belirtilen hukuki sorunları çözmekle görevli mahkemeler oluşturuldu. Bu mahkemelerde Batı'nın telkinleri ile gayrimüslimler etkin konuma geçti. Mardin'de 1869-1877 yılına kadar **“Mahkeme-i Ticaret-i Liva”** adıyla bir ticaret mahkemesi bulunmaktaydı. Bir reisin başkanlığındaki mahkeme, daimi ve geçici üyeler ile bir kâtipten oluşmaktaydı. Genellikle iki kişiden oluşan daimi üyelerden biri Müslüman, diğeri gayrimüslimdi. Bu sayı üçe de çıkabiliyor ve sadece Müslümanlardan da oluşabiliyordu. Geçici üyeler genelde iki Müslüman, iki gayrimüslimden oluşmaktaydı.

4-Mardin'de Belediye Meclisi

Osmanlı Devleti'nde belediyecilik anlayışı, Avrupa kentleri ile olan ilişkiler sonucu 19. yüzyılın ikinci yarısında, ilk olarak İstanbul'da **“Şehremini”** unvanıyla, şehrin emini anlamına gelen bir başkanın olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüze kadar gelen İstanbul **Şehremini semti**, ilk belediyenin faaliyet gösterdiği semtin adı olarak yaşaya gelmiştir. Belediye meclisi bu tarihte “**Şehir Meclisi**” adıyla İstanbul’da 1867 yılında “**Vilayatta Devair-i Belediye Meclislerinin Vezaif-i Umumiyesi Hakkında**” başlığı altında çıkarılan kanunla başlıca büyük kentlerde uygulama alanı bulmuştur. Mardin’de de “**Daire-i Belediye**” muhtemelen bu kanundan sonra kurulmuştur. Diyarbakır Vilayet Salnamelerinde 1869 yılında Mardin’de belediyenin olduğu görülmektedir.

Mardin Belediyesinin başında mutasarrıf tarafından atanmış bir “**reis**” bulunuyordu. Reisin yanında ilk yıllarda üçü Müslüman ikisi gayrimüslim beş üyeden seçilmiş üye ve bir kâtip görev yapmaktaydı. Sonraki yıllarda bunlara sandık emini, memleket tabibi ve garipler hastanesi memuru da eklenmiştir.

5-Yeni Bir Çatışma Alanı: Meclisler ve Yerel Güç Unsurları

Meclisler yoluyla oluşturulan sistemler, bir yandan doğrudan Osmanlı hükümet merkezinden atanan memurlar ve teftiş heyetlerinin gönderilmesi yoluyla merkezi yönetimin taşradaki etkinliğini artırırken, diğer yandan bir türlü saf dışı bırakılamayan yerel güçlere yönetimde merkeziyetçiliği egemen kılacak şekilde yer veriliyordu. Bu durum yeni çatışma alanları yaratıyordu. Kent yönetiminde görev alarak oluşan rant ve meclis üyelerine ödenen maaş, her güç grubunun etkin olmasına zemin hazırlamıştı.

Belediye meclis üyeliği seçimine katılabilmek için Mardin’de yerleşik olmak, 30 yaşından büyük olmak, Türkçe okuryazar olmak, vilayet ile liva merkezlerinde asgari 500 kuruş, kaza merkezlerinde ise 150 kuruş vergi vermiş olma şartı aranmaktaydı.

Mardin’de ilk belediye meclis üyeleri şunlardır:

Sıra No	Müslüman Belediye Meclis Üyeleri	Sıra No	Gayrimüslim Belediye Meclis Üyeleri
01	Meşayih-i Kiramdan Şeyh Hemid Efendi	01	Ermeni Katolik Milletinden Cercis Kassar Efendi
02	Mardin Müftülüğü Müderislerinden Hilmi Efendi	02	Ermeni Katolik Milletinden Tüccar Yosef Efendi

03	Müderislerden ve Mahkeme-i Bidayet azasından Sırrı Efendi	03	Süryani Kadim Milletinden Hanna Efendi
04	Ensarizade Şeyh İbrahim Efendi	04	Keldani Milletinden Şohazade Hanna Efendi
05	Müfti-i Sabık Hacı Kemal Efendi	05	Mudde-i Umum Muavinliği vekaletinden Mercan Efendi
06	Müftizade Mehmed Derviş Efendi		
07	Millizade İbrahim Bey		

Burada göze çarpan en önemli husus, aşiret mensuplarından çok kent merkezi ileri gelenlerinin seçilmiş olmasıdır.

II-Günümüzdeki Yansımalar ve “Terörsüz Türkiye” Çalışmalarına Etkisi

Osmanlı’nın son dönemlerinde Mardin’de uygulanan bu yerel yönetim mekanizmaları, günümüzdeki idari yapıya ve kent dinamiklerine önemli yansımalar taşımaktadır. Özellikle **çok kültürlü ve hassas bölgelerde yerel katılımın ve temsilin sağlanması**, modern Türkiye’nin “terörsüz Türkiye” hedefi gibi toplumsal barışı ve istikrarı amaçlayan çalışmalarla doğrudan ilişkilidir.

1-Merkeziyetçilik ve Yerel Katılım Dengesi

Osmanlı’nın son dönemindeki reformlar, merkezi otoritenin taşradaki etkinliğini artırmayı hedeflerken, yerel unsurları da bir şekilde sisteme dahil etmeye çalışmıştır. Bu denge arayışı, günümüz Türkiye’inde de merkezi hükümet ile yerel yönetimler (belediyeler, il özel idareleri) arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımında tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Mardin gibi çok kültürlü şehirlerde, yerel yönetimlerin farklı etnik ve dini grupların temsiliini sağlama çabası, geçmişteki meclis yapılarının izlerini taşımaktadır. Gayrimüslim temsilcilerin yerel meclislerde yer alması, günümüz yerel yönetimlerinde de farklı kesimlerin katılımının sağlanması açısından bir öncü niteliğindedir.

“Terörsüz Türkiye” hedefi bağlamında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel dinamiklerin karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi, ayrılıkçı söylemlerin ve çatışma zeminlerinin azaltılmasına yardımcı olabilir. Yerel halkın, özellikle farklı kültürel ve inançsal grupların, kendi kaderleri üzerinde söz sahibi olabildiklerini hissetmeleri, merkeze olan güveni artırır ve dış müdahalelere karşı direnci güçlendirir.

2-Sivil Toplum ve Demokrasiye Geçişin Temelleri

Yerel meclislerin kurulması, halkın yönetime doğrudan katılımının ilk adımlarıdır. Seçilmiş üyelerin varlığı, bölgesel düzeyde de olsa bir tür **sivil toplum** bilincinin oluşmasına ve demokratikleşme süreçlerine zemin hazırlamıştır. Günümüzde Mardin’de sivil toplum kuruluşlarının ve yerel derneklerin aktif rol oynaması, bu tarihi mirasın bir devamı olarak görülebilir. Kent Konseyleri gibi yapılar, geçmişteki yerel meclislerin modern versiyonları olarak farklı kesimlerin kentin yönetimine katılımını amaçlamaktadır.

Demokrasinin ve sivil toplumun güçlenmesi, terörle mücadelede sadece güvenlik odaklı yaklaşımların ötesine geçmeyi sağlar. Yerel düzeyde katılımcı ve kapsayıcı mekanizmaların oluşturulması, toplumsal diyalogu teşvik eder, sorunların barışçıl yollarla çözülmesine olanak tanır ve terör örgütlerinin halk desteği bulmasını zorlaştırır.

3-Ekonomik ve Sosyal Dinamiklerin Devamı

Günümüzde de yerel yönetim seçimlerinde adayların ve grupların ekonomik çıkarlarının rol oynadığı durumlar gözlemlenebilmektedir. Mardin gibi eski ticaret merkezlerinde, büyük toprak sahipleri, sanayici, tüccarların ve kentin ileri gelenlerinin yönetimde yer alması, ekonomik gücün siyasi etkiyle birleştiğinin bir göstergesidir.

Ekonomik kalkınma ve sosyal adaletin sağlanması, terörün beslendiği önemli zeminlerden biridir. Yerel yönetimlerin, ekonomik fırsatları adil bir şekilde dağıtması, işsizliği azaltması ve gençlere umut vermesi, radikalizme yönelimi engelleyebilir. Bu bağlamda, geçmişteki yerel ekonomik dinamikler ve bunların yönetime yansımaları, bugünkü bölgesel kalkınma projeleri ve yatırım stratejileri için dersler sunabilir.

4-Çok Kültürlü Yapının Yönetimdeki Yeri

Mardin'in çok dinli ve çok dilli yapısı, Osmanlı döneminde yerel meclislerde gayrimüslim cemaat liderlerinin temsil edilmesiyle resmen tanınmıştır. Bu durum, farklı inanç ve etnik kökenlere sahip grupların kentin yönetiminde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Günümüzde de Mardin'de farklı cemaatlerin varlığını koruması ve yerel siyasette kendilerine yer bulmaya çalışması, bu tarihi temelin bir uzantısıdır. Ancak, geçmişteki çatışma alanlarının günümüzde de devam edebilen hassasiyetleri bu çok kültürlü yapının yönetim süreçlerine yansımalarını karmaşık hale getirebilir.

“Terörsüz Türkiye” hedefi, özellikle Güneydoğu Anadolu gibi çok kültürlü bölgelerde, farklı kimliklerin tanınması ve temsil edilmesiyle mümkündür. Mardin'in Osmanlı'daki yerel yönetim deneyimi, farklı inanç ve etnik grupların bir arada yaşayabilme potansiyelini göstermektedir. Bu deneyim, günümüzde “açılım süreci” gibi adlandırılabilir, farklı kimliklerin kamusal alanda daha fazla yer bulmasına olanak tanıyan politikaların tarihsel bir referansı olabilir. Eğer yerel yönetimler, tüm kültürel ve etnik unsurları kucaklayıcı bir şekilde işlerse, toplumsal barışın ve bir arada yaşama kültürünün güçlenmesine katkı sağlayabilirler. Farklı seslerin ve taleplerin yerel düzeyde dile getirilebilmesi ve meşru platformlarda çözüm aranması, terör örgütlerinin propaganda zeminini daraltır.

Mardin'deki yerel yönetim anlayışının evrimi, kentin hem merkezîyetçi politikaların hem de kendi özgün toplumsal yapısının şekillendirdiği dinamik bir tarihi sürece işaret etmektedir. Bu süreç, günümüzdeki yönetim pratiklerine ve toplumsal ilişkilere derinlemesine yansımaktadır. Geçmişteki bu deneyimler, bugünün ve geleceğin “Terörsüz Türkiye” hedeflerine ulaşmasında kritik bir bilgi birikimi sunmaktadır.³⁹

³⁹ Bölüm kaynakları : Özcoşar, Dr. İbrahim. *Merkezleşme Sürecinde Bir Taşra Kenti Mardin (1800-1900)*. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, s. 137.